

Periodikumok feldolgozása az Országos Széchényi Könyvtár online katalógusában

Az időszaki kiadvány és a periodikum fogalma

Az időszaki kiadvány olyan előre meg nem határozott időtartamra tervezett kiadvány, amely egymást követő részegységekből (számokból, füzetekből, kötetekből, évfolyamokból stb.) áll; ezeket rendszerint számozásuk, keltezésük, kronologikus vagy egyéb megjelölésük különbözteti meg egymástól.

Az időszaki kiadvány legfontosabb fajtái (az előállítás módjára való tekintet nélkül):

- hírlapok (napilapok, hetilapok);
- folyóiratok (havonként, negyedévenként, félévenként jelennek meg);
- évkönyvek (évenként, többévenként jelennek meg);
- időszakosan megjelenő adat- és címtárak, bibliográfiák, repertóriumok stb.;
- időszakosan megjelenő egyéb kiadványok: jelentések, beszámolók, közlemények, tanulmánygyűjtemények, antológiák stb.;
- konferenciák időszakosan megjelenő kiadványai;
- sorozatok.

Az időszaki kiadvány fogalmát szűkítve periodikumnak nevezzük a fentieket a sorozatok, konferenciakiadványok kivételével. (Ez utóbbiak bibliográfiai leírását az OSZK-ban a könyvfeldolgozók készítik.)

Az időszaki sajtó magyarországi előzményei: a röplapok

A középkori Európában az időszaki sajtó előzménye az újságlevél volt, amelyet kézzel írtak és városi kikiáltók olvastak fel. A késő középkortól a kereskedők közötti rendszeres levelezésben a beszerzési lehetőségek, árak mellett napi híreket is közöltek, pl. a XVI. századi augsburgi Fugger bankház hírlevelei szélesebb körhöz is eljutottak. Az első nyomtatott hírlevél a strassburgi *Relation* (1605) volt.

A legkorábbi ismert hazai újságlapot Monyorókeréken, Hans Mannel (Manlius) laibachi vándornyomdász nyomtatta. Ebben a hazai és külföldi olvasók számára a szigetvári pasa augusztus 9-i portyázásairól és sárkányszigeti vereségéről számol be Zrínyi György titkára, Erhad Pöckhl. (RMK II. 197) (Amicus azonosító: 2781656).

Az első magyar nyelvű újságot 1634-ben Brewer Lőrinc lőcsei nyomdász adta ki Wallenstein császári tábornok árulásáról és kivégzéséről (Az OSZK-ban csak xerox és fotómásolat található.) (RMK I. 640) (Amicus azonosító: 3260234).

Az első magyarországi periodikumok

A magyar sajtó kezdetei a Rákóczi-szabadságharchoz kapcsolódnak. II. Rákóczi Ferenc – felismerve a sajtó jelentőségét – *Mercurius Hungaricus* címmel újságot jelentetett meg, amelynek címe a 2. számtól *Mercurius Veridicus ex Hungaria*-ra változott. Első szerkesztője gróf Esterhazy Antal volt. Az egyes számok a Rákóczi-szabadságharc eseményeit követve, arról tudósítva, annak helyszínein készültek, elsősorban a külföld tájékoztatására, latin nyelven.

A hazai olvasóközönségnek készült Pozsonyban az 1721-ben Bél Mátyás által alapított *Nova Posoniensia*. Ennek szövege szintén latin nyelvű volt, a helybéli magyar, német és szlovák nyelvű értelmiségi olvasók közös nyelve.

Az első magyar nyelvű lapunk szintén Pozsonyban jelent meg, ahol 1780-ban Rát Mátyás alapította a *Magyar Hírmondót*, amely hetenként kétszer jelent meg levelek formájában.

Az első önálló és jelentős magyar nyelvű folyóirat az 1788-ban induló *Magyar Museum* volt. Alapítói: Batsányi János, Kazinczy Ferenc és Baróti Szabó Dávid. Ebben szépirodalom és magyar nyelvi program, politika, kritikai írások és a külföld eseményei egyaránt jelen voltak.

A periodikumok jellemzői

A periodikumnak élete van, sok minden előfordulhat vele: él–szünetel–újraindul–címet változtat–megszűnik. A változások közben több ágra (ágazatra) bomolhat, vagy több kiadvány összeolvadhat, esetleg egy megszűnik és beolvad egy vagy több másikba.

A máig élő legrégebbi folyóiratok közül azonos címmel és gyakorisággal él 1857-től az *Orvosi Hetilap*, 1867-től a *Századok*, 1862-től a *Nyelvtudományi Közlemények*, amely évenként jelenik meg 1996 óta, 1868-tól az *Archaeológiai Értesítő*, amely évenként jelenik meg 2007 óta.

Többször kezdett új folyamat, szünetelt, majd újraindult pl. a *Magyar Könyvszemle*. Ezt a periodikumokra jellemző számozási adat (amely az időszaki kiadvány indulási és megszűnési adatait tartalmazza) részletezi:

1. évf. 1. füzet. (1876. jan./febr.)–16. évf. 3/4. füzet. (1891. júl./decz.); ú.f. 1. köt. 1. füzet. (1892)–39. köt. 1/4. füzet. (1932/1934); 3. f. 1. füzet. (1937. jan./márc.)–68. évf. 2/4. füzet. (1944. ápr./dec.); 4. f. 69. évf. 1/4. füzet. (1945)–71. évf. 1/4. füzet. (1947. jan./dec.); 5. f. 71[!]. évf. 1/2. sz. (1955. jan./jún.)–75. évf. 4. sz. (1959); 76. évf. 1. sz. (1960)–

Többször címet változtatott, közben 1860–1866 között három ágazatra bomlott a legrégebben, 1840-ben indult és máig élő *Magyar Tudomány*:

Magyar Academiai Értesítő 1. évf. 1. sz. (1840. nov./dec.)–19. köt. 11. sz. (1859)
Magyar Akadémiai Értesítő, A Nyelv- és Széptudományi Osztály közlönye Ú.f., 1. sz. (1860/61)–3. köt. 2. sz. (1863/1864)

Magyar Akadémiai Értesítő, A matematikai és természettudományi osztályok közlönye Ú.f., 1. 1. sz. (1860)-6. köt. 2. sz. (1865)
Magyar Akadémiai Értesítő, A philosophiai, törvény- és történettudományi osztályok közlönye Ú.f., 1. 1. sz. (1860)-5. köt. 3. sz. (1865/1866)
A Magyar Tudományos Akadémia Értesítője 1. évf. 1. sz. (1867)-23. évf. 5. sz. (1889)
Akadémiai Értesítő (AN 1022498) 1. köt. 1. füz. (1890. jan. 15.)–62. köt. 514. sz. (1955. nov./dec.)
Magyar Tudomány Ú.f., 1. = 63. köt. 1/3. sz. (1956. jan./márc.)–

A főcím változása lehet lényegtelen vagy egyszeri is, amikor nem készül külön bibliográfiai leírás, csak megjegyzés.

Például *Hápgó kacsá magazin* 1. évf. 1. sz. (1997. aug. 12.)– A főcím lényegtelenül megváltozott a 7. évf. 15. = 155. sz. (2003. szept. 25.) számtól:
Hápgó kacsá

Például *Kineziológia* 2009. dec.– A főcím egyszeri címváltozata 2012, 15. sz. (jún.): *Oldás és más...*

A periodikumok főcímtípusairól is érdemes szót ejteni, amikor az azonosítás, megkülönböztetés, visszakereshetőség érdekében egységesített címmel látjuk el a bibliográfiai rekordot.

Generikus cím esetén – amely csak a dokumentum típusát nevezi meg – egységesített (besorolási) cím készül a főcímet követően a közreadó testület egységesített nevével, illetve szükség esetén egyéb azonosító adatokkal, pl. kiadvány nyelve, indulási éve:

Például *Bulletin : information on the activities of the Hungarian Tax and Financial Control Administration.* – Egységesített címe: *Bulletin* (Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal, Budapest) (angolul) (2009).

Bulletin : tájékoztató az APEH ... évi tevékenységéről. – Egységesített címe: *Bulletin* (Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal, Budapest) (magyarul) (1996).

Azonos főcímek esetén az egységesített címben a főcímen kívül elsősorban megjelenési helyet és az indulási évet közöljük, egyéb esetekben a kiadvány nyelvét (ha azonos címmel több nyelven jelenik meg) vagy a kiadást (ha azonos címmel és nyelven jelenik meg), vagy a hordozót (pl. CD-ROM, online).

Például *Panorama* (Budapest) (1885),
Panoráma (Etyek) (2003)

A főcím különleges tipográfiai megoldással is előfordulhat: pl. „*Suli nap ló*”, amelyben csak az első szó szerepel kiírva, a nap és a ló helyett rajz szerepel.

Jellemző, de változó tulajdonsága a periodikumoknak az időszakosság (periodicitás, gyakoriság).

* * *

Az OSZK-ba köteles példányként érkező évi kb. 5000 periodikum időszakosság szerinti megoszlása:

naponként	34 cím
hetenként	410 cím
havonként	1600 cím
negyedévenként	800 cím
félévenként	300 cím
évente háromszor	40 cím
évenként	1000 cím
rendszeretlenül	750 cím

A periodikumok a lehető legváltozatosabb kapcsolatokkal rendelkeznek: lehet előbbi cím – utóbbi cím, kiválás – beolvadás, több kiadvány egybeolvadása, egy kiadvány többre bomlása, főlap – melléklet, lehet monografikus részegysége/különszáma, lehet (akár változó című) sorozat tagja.

A periodikum különszámait, mellékletei közül önállóknak (mellékletnek) tekintjük az olyan mellékleteket, különszámokat, amelyek saját állandó címmel, rendszerint saját szerzőségi adatokkal és önálló számozási adatokkal is rendelkeznek. Ezekről külön bibliográfiai leírás készül, és kapcsolat jelzi az összefüggést a főlappal.

Előfordulnak különböző kiadványváltozatok: ha tartalmában, nyelvében, hordozójában mások, akkor önálló kiadványnak tekinthetők, ha nem rendszeres/időszakos a megjelenése vagy pl. több kiadványhoz mellékelik, akkor csak megjegyzést képez mint kiadásvariáns vagy mutációs változat.

Például *Garancia: az Agrár-Vállalkozási Hitelgarancia Alapítvány időszaki kiadványa*. – Megjelenik mutációs kiadás változatban a *Kistermelők Lapja* és a *Magyar Mezőgazdaság* mellékletjeként

Periodikumok feltárása az online katalógusban

Jelenleg több mint 118 000 periodikum rekord szerepel (a címek változásait is beleértve) az OSZK integrált rendszerében.

A periodikumfeldolgozás hagyományos formában az olvasói és szolgálati katalógusokban történt. Az idők folyamán három szolgálati katalógus keletkezett:

- müncheni katalógus 1926-tól (H jelzetek),
- kardexkatalógus 1952-től (H jelzetek),
- rekat (rekatalogizált) katalógus 1976-tól (HA, HB, HC, HD jelzetek).

A rekat katalógus – 2003-ig a bibliográfiai adatváltozásokat is pontosan feltüntetve – 2010-ig teljes állományi feltárást adott.

A számítógépes bibliográfiai feldolgozás eleinte MicroISIS adatbázisokban zajlott az 1980-as évek végétől a 2000-es évek elejéig: *Időszaki Kiadványok Bibliográfiája* (IKB 2003-ig), *Külföldi Időszaki Kiadványok Bibliográfiája* (IKBK) 2003-ig, *Nemzeti Periodika Adatbázis* (NPA, a külföldi folyóiratok központi katalógusa) 2001-ig.

A meglévő adatbázisokat integrálták az Amicusba: 2001 októberében az NPA-t (46 000 rekord), 2003. június 26-án az IKB-t (25 000 rekord). Az IKBK (Külföldi Időszaki Kiadványok Bibliográfiája) -adatbázis konvertálása helyett 2004-2005-ben az NPA-adatbázisból honosították az OSZK állományában meglévő címek rekordjait, illetve megtörtént az abban nem szereplő rekordok online bevitele.

Periodikum retrospektív konverzió (H, HA, HB, HC, HD jelzetek)

2003 februárjától júliusáig 44 000 periodikum rekordot rögzítettek egy külső cég munkatársai a raktári katalógus alapján az Amicusba, a közben konvertálásra kerülő IKB-ban címeinek kivételével.

Ezután az online katalógus egységesítése céljából a retrospektív rekordok és az IKB-rekordok adatainak javítása is szükségessé vált a periodikafeldolgozó munkatársak bevonásával.

A retrospektív rekordokat 2003–2007 folyamán a periodikafeldolgozók a szolgálati katalógus alapján egységesítették, kiegészítették: az azonos, illetve generikus címeket egységesített címmel látták el, feltüntették az első szerzőségi közlést (főszerkesztő, felelős szerkesztő, szerkesztő, közreadó testület), a párhuzamos címet, a számozást (részletes indulási, megszűnési adatokat), a kiadót, a címváltozatokat, az előzmény címét, a folytatás címét, kapcsolatokat hoztak létre a rekordok között, illetve a címek változása miatt szükséges új rekordokat készítettek.

Az IKB adatbázis konverziója után a munkatársak elvégezték a programmal meg nem oldható adatjavításokat: a konvertált rekordok állományadatait javították a raktári katalógus alapján, a 3373 ún. azonosító tételt kiegészítették a szolgálati katalógus alapján, az ún. ideiglenes tételeket javították, illetve törölték, és lezártak kb. 7000, évek óta nem gyarapodó tételt.

Egyéb (nem H-s) raktári jelzeten lévő periodikumok feldolgozása

2007–2013 között a periodikafeldolgozó munkatársak az integrált rendszerben elvégezték az egyéb jelzeten lévő periodikumok feltárását:

- 2007–2010: „P”-s jelzeten lévő évkönyvek feldolgozása (kalendáriumok, antológiák, egyéb évenként megjelenő időszaki kiadványok): 14 770 rekord (pl. *Körkép*, *Rivalda*).
- 2009–2010: a mikrofilmezett időszaki kiadványok (kb. 10 000 cím) mikrofilm jelzeteinek (FM3/...), illetve 322 csak mikrofilmen őrzött periodikum bibliográfiai rekordjának, állományának rögzítése az integrált rendszerbe (pl. 1848-as bécsi lapok, vajdasági, felvidéki lapok).
- 2009–2010: a feldolgozatlan alkalmi lapok feltárását (1396 rekord) a jelzetadástól kezdve, a feldolgozást a kollacionálásig végezte egy munkatárs. Pl. *Oh-jaj! : minden politikától és szellemtől független napi lap 1907*, *Ólomforgács : a debreczeni nyomdászok 50 éves jubileumi estélyének alkalmi közlönye* 1. évf. utolsó sz. (1922. aug. 13.), *Nyírségi ősz : a Szabolcs-Szatmár megyei Szálloda és Vendéglátó Vállalat tájékoztatója*, 1973. okt.

- 2010–2011: „Cs”-s jelzeten lévő (kollacionálásra nem kerülő) periodikumok teljes körének bibliográfiai feltárása történt meg (3671 rekord).
Pl. *Auto Tours Utazási Iroda ... utazási ajánlata, Magyarország januártól decemberig : eseménynaptár*, 26. sz. *Állami Építőipari Vállalat adattára, Az alapozó képzés tanterve / Janus Pannonius Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, Arany oldalak. Vas megye.*
- 2008–2013: az „Ért” jelzeten található iskolai értesítők feldolgozása befejeződött (7142 rekord), amelynek során a bibliográfiai adatok forrása elsősorban *A magyarországi iskolai értesítők bibliográfiája 1850/51–1948/49* című kiadvány, az állomány felvétele pedig az OSZK leltári naplók alapján történt. A korábbi, illetve újabb címeket, valamint a bibliográfiában még nem publikáltakat autopsziával dolgozták fel. Ezek a következő tárgyszavakkal kereshetők: iskolai évkönyv vagy középiskolai évkönyv, helységnév, iskolatípus pl. gimnázium, általános iskola, polgári iskola, egyházi iskola.
- 2008-tól folyamatosan történik az Elektronikus Periodika Archívum és Adatbázisban (EPA-ban) digitalizált és archivált (saját szerveren tárolt), nyilvánosan szolgáltatható több mint 470 periodikum jelzeteinek, urn linkeinek beírása a nyomtatott periodikumok rekordjaiba, valamint a digitalizált évek gyarapodásának követése. Az online periodikumok közül csak az archivált, digitális másolatként megőrzött kiadványokról készült bibliográfiai leírás az integrált rendszerben (kb. 70 cím).
- 2012-től folyik a müncheni gyűjtemény – a törzsgyűjteménybe 1926 előtt bekerült, müncheni szakrendben nyilvántartott részének – anyagából „HA, HB, HC” jelzetre kerülő külföldi és magyarországi periodikumok feldolgozása (jelenleg több mint 370 rekord).

A periodikum útja az OSZK-ban

A mai periodika gyűjtemény története 1884-ben kezdődik, amikor id. Szinnyi József a könyvtár állományában levő hírlapokból és folyóiratokból önálló gyűjteményt alapított, az Országos Hírlapkönyvtár. A tár anyagához csatolták néhány budapesti könyvtár hírlapanyagát is, így már kezdetben jelentős gyűjtemény alakult ki. 1888-tól a Hírlaptár – a könyvtár egyik osztályaként – magába foglalta a periodikumok gyűjteményét, tehát magát a raktárt, a periodikumokat feldolgozó munkatársakat (katalogizálókat és bibliográfusokat), a katalógusokat és az olvasószolgálatot. 1971-ben átszervezés következtében az egyes funkciók szétválasztása után megalakult a Hírlapfeldolgozó Osztály, majd többszöri átszervezést és összevonást követően 1998. július 1-jén a Periodikafeldolgozó Osztály. 2008. december 1-jétől a periodikumfeldolgozás beolvadt a Kurrens Feldolgozó Osztályba, az állomány-nyilvántartás (kardexelés, kollacionálás, kurrens raktár) pedig a Gyarapítási és Állomány-nyilvántartó Osztályba.

A Kötelesepéldány- és Kiadványazonosító-kezelő Osztályon történik a köteles példányként beérkezett példányok leválogatása az OSZK, a DEENK és a gyűjtőkör szerint illetékes szakkönyvtárak részére, kardexelése, a kötelesosztás nyilvántartása. A Magyar Nemzeti ISSN Központ a hazai új indulású, illetve címet változtatott időszaki kiadványoknak ISSN-számot ad, és feldolgozza az ISSN nemzetközi hálózat előírásai szerint.

A Gyarapítási és Állomány-nyilvántartó Osztály munkatársai pecsételik, jelzetelik, érkeztetik, kurrens raktárba, illetve rekordaktualizálásra a periodikafeldolgozóknak továbbítják a kiadványokat.

A napilapok érkeztetése a Katalogizáló modulban az aktuális állományadat-sor felülírásával, hiányok jelzésével, a Cs-s jelzetűek érkeztetése a hagyományos módon folyik.

2012-től a periodikumok többségének érkeztetése (a napilapok és Cs-s jelzetűek kivételével) az integrált rendszer gyarapításon belüli időszaki moduljában történik. Az integrált rendszer periodikum moduljának kialakítása hosszadalmas, többszöri fejlesztői módosítást, illetve OSZK-s tesztelést igényelt. A 2011. őszi teszt során működőképesnek bizonyult a periodikum érkeztető modul. Ekkor született meg az a döntés, hogy – a hagyományos kardexelést felváltva – 2012-től kezdődjön a Gyarapítás modulon belül a számonkénti periodikum érkeztetés. Ezt a munkát 2012–2013 során a Kurrens Feldolgozó Osztály periodikafeldolgozói vállalták, ezt 2013 végétől fokozatosan átveszik a Gyarapítási Osztály kardexelői.

A kurrens és retrospektív kollacionálás során a raktári egységek kötészeti előkészítése és rögzítése történik az IDA-ban. Az Időszaki Kiadványok Állomány-Nyilvántartó Adatbázisa (IDA) 2011-ben készült saját fejlesztésű adatbázisként, amely a szolgálati katalógus állomány-nyilvántartó részét tartalmazza, és egyúttal a raktári katalógust is kiváltja („R” jelzi, ha beérkezett a törzsgyűjteményi raktárba, „Kötészet” jelzi, ha még nem hozzáférhető). Jelenleg 4500 cím teljes állományát tartalmazza, összesen 70 000 kötetet.

Az utóbbi években a kollacionálás, illetve érkeztetés során kiderülő hiányok reklamálása is felgyorsult.

A kurrens raktár munkatársai a raktári beosztást, az olvasóterem kiszolgálását, a kollacionálásra kiszedést, kötészetre szállítást végzik, valamint bekapcsolódnak az érkeztetésbe, illetve az IDA feltöltésébe.

Az új, illetve címet változtatott periodikumokat – az ISSN Központ által adott ISSN-szám feltüntetésével – jelzettel látják el, és továbbítják a periodikafeldolgozóknak.

A periodikumok feldolgozása a Kurrens Feldolgozó Osztályon az érvényes szabványok (KSZ/3 Bibliográfiai leírás. Időszaki kiadványok, KSZ/2 Bibliográfiai leírás. Elektronikus dokumentumok, MSZ 3440/3-83 A bibliográfiai leírás besorolási adatai. Testületek neve), illetve az ezeket kiegészítő házi szabályzat alapján folyik.

A periodikafeldolgozók feladatai

- Új indulású, illetve címet változtatott, nyomtatott és elektronikus (EPA-ban, illetve a Digitális Könyvtárban archivált), magyarországi és külföldi, kurrens és inkurrens (pl. müncheni gyűjteményből előkerülő) periodikumok formai és tartalmi feltárása: bibliográfiai leírás, tárgyszavazás, az induló számok rendelési tételének, megjelenési mintájának elkészítése, érkeztetése.
- A kurrens nemzeti bibliográfia gyűjtőkörébe tartozó rekordok számbavétele. A kurrens periodikumok válogatott bibliográfiai leírásai negyedévenként megjelennek *Magyar Nemzeti Bibliográfia. Új periodikumok* – *www* című online periodikumban: <http://www.oszk.hu/mnbwww/P/BIBLI.HTML>

Nem szerepelnek a bibliográfiában a következő periodikumok: a nem szakosított cím-, adat- és névtárak, helységek telefonkönyvei, intézményi, vállalati, társasági, egyesületi munkaanyagok és tervek, áruismertető, ár- és termékjegyzékek, kiadói katalógusok és tervek, csak belső tájékoztatásra szolgáló hírlevelek, könyvtárak gyarapodási jegyzékei, műsor- és programfüzetek (az országosak és nemzetközies kivételével), a közép- és alsó fokú iskolák híradói, humoros diáklapjai, a helyi hirdetési és reklámlapok, propagandakiadványok és az ún. aprónyomtatványok.

A nemzeti sajtóbibliográfia megjelenési formái az utóbbi évtizedekben:

- nyomtatásban évenként jelent meg: Kurrens időszaki kiadványok 1976–1980, majd Magyar Nemzeti Bibliográfiai Időszaki Kiadványok Bibliográfiája címmel 1981-től 1989/1990-ig;
- CD-ROM-on évenként kétszer látott napvilágot: Magyar nemzeti bibliográfia. Periodikumok 1986/1996-tól 2007, 2-ig (közös lemezen a Könyvek és a Sajtórepertorium bibliográfiájával);
- online megjelenés negyedévenként: *Magyar nemzeti bibliográfia. Új periodikumok* – *www* 13. évf. 3/4. sz. (2003)-tól. Az EPA-ban megtalálhatók az utólag archivált 2002–2003 évek is;
- a magyar impresszumú periodikumokat részegységként aktualizálják, a külföldi hungarikumokat pedig az évi első szám alapján. Aktualizálás során követik a változásokat: periodicitás, a cím lényegtelen/egyszeri változata, a közreadó testület, megjelenési hely, kiadó változását 2008-tól részegységhez (2007-ig évhez) kötve írják a periodikum rekordba;
- a periodikumok részcímes füzetekéinek monografikus szintű bibliográfiai rekordjait 2008-tól a periodikafeldolgozók készítik, és kapcsolják a periodikum rekordjához, pl. konferencia-kiadványok emlékkönyvek, repertoriumok, szerzős művek;
- az EPA-ban, illetve az OSZK Digitális Könyvtárban archiválásra kerülő elektronikus dokumentumok címeinek, állományának folyamatos feldolgozása;
- könyvjelzetről periodikum jelzetre kerülő évkönyvek feldolgozása, amikor a második kiadvány megjelenésekor derül ki, hogy rendszeresen megjelenő időszaki kiadvány lesz.

Az új indulású periodikumokat hetente áttekintik a Tájékoztató Osztály, az Analitikus Feldolgozó Osztály és a Könyvtártudományi Szakkönyvtár munkatársai.

Az olvasók a periodikumokat a Szinnyei-teremben (a hírlapolvasóban) tekinthetik meg. Itt a Tájékoztató Osztály keretében történik az olvasótermi kiszolgálás, a tájékoztatás, igény szerinti témabibliográfiák összeállítása. A munkatársak vezetik a szabadpolcra kihelyezett, köttetett periodikumok részletes állomány-nyilvántartását az IDA-ban.

A periodikumok megjelenítése az online olvasói katalógusban

Az OSZK online olvasói katalógusában (NEKTÁR/LibriVision) a periodikumok állománya és a raktári jelzete a cím fölötti „*Példányinformáció*” linkre kattintva tekinthető át: szabadpolcos raktári jelzet és állomány, elektronikus változat,

kihelyezett példányok, forgalmazható példány, muzeális példány. A raktári jelzet alatti „*Részletes állományadatok*”-ra kattintva az IDA adott jelzethez tartozó részletes állománya megtekinthető.

(Megjegyzés: a bibliográfiai rekord „*Teljes megjelenítés*” végén található „*Le-lőhely*” után álló állomány a Nemzeti Periodika Adatbázis 2011/2012-ig beírt állománya, amely 2014 végén törölve lesz, mivel az NPA állomány a MOKKA/ODR-ben gyarapodik tovább.)

Áttekintés az OSZK online katalógusában feldolgozott elektronikus folyóiratokról

- Közvetlen elérésű elektronikus periodikum, CD-ROM, DVD: 259 rekord (ebből kurrens: 164).
Pl. *Hivatalos jogszabálytár; Telefonkönyv. Budapest.*
- Kizárólag online folyóirat, amelyeket az EPA, illetve az OSZK Digitális Könyvtár (DK) archivál: 72 rekord (ebből kurrens 58).
Pl. *E-szerzetes* [elektronikus dok.]: digitális folyóirat :a Gratuitas Szerzetes-teológiai Intézet folyamatosan megjelenő ingyenes, digitális, tudományos folyóirata
Oldalas [elektronikus dok.]: havonta megjelenő, ingyenesen letölthető, elektronikus magazin: receptek, írások, gasztronómia, forradalmi gondolkodás, humor stb. / Kortárs Gasztronómiai és Kulturális Egyesület, Kunszentmiklós.
- Online és nyomtatott megjelenésű, archivált kiadvány (EPA, DK): 478 (ebből kurrens: 241).
Pl. *Irodalomtörténeti közlemények.*
- Online és nyomtatott megjelenésű, nem archivált periodikum, de tudunk online változatról: erről csak bibliográfiai megjegyzés szerepel „*megjelenik online változatban is*”: 878 (ebből kurrens: 761).
Pl. *Psychologia Hungarica Caroliensis, Halászi Hirmondó.*
- Nyomtatott kiadványból online megjelenésű lett, és az EPA-ban továbbra is archivált (ezért élő rekord marad).
Pl. *Kharón: thanatológiai szemle, Első század.*
- Nyomtatott kiadványból online megjelenésű lett, de nincs archiválva az EPA-ban, mert nem ingyenes, nyilvános hozzáférésű periodikum (lezárt/megszűnt rekord lett). Ezek kötelepéldány-beszolgáltatását el lehetne indítani az OSZK Digitális Könyvtárban meghatározható korlátozott hozzáférés biztosításával.
Pl. *Az Alkotmánybíróság Határozatai* (2011-től),
Beszélő (2013-tól).
- Előfordul, hogy online megjelenésű periodikumnak csak egyes számai jelennek meg nyomtatásban.
Pl. *Biokémia: a Magyar Biokémiai Egyesület folyóirata* 2009-től az 1., 2., 4. sz. csak online kiadásban, a 3. sz. nyomtatva is megjelenik.
Port magazin: a Port.hu internetes integráló kiadvány nyomtatott különszáma.

Az online kiadványok kapcsán – mint a kezdetekben és mint több évkönyv esetében – nehéz különbséget tenni monografikus és időszaki dokumentumok között. Az online időszaki kiadványok előfordulhatnak portálként frissülő tartalommal, akár számozás, archiválás nélkül, vagy működhetnek akár blogként, időnként újra elmosódik a határvonal a kiadványtípusok között.

A rendszerváltozás táján a nyomtatott kiadványok esetében is visszakanyarodunk a kezdetekhez a dokumentumtípusok előfordulását illetően: újra a reklámújságok tömkelege jelent meg, ezenkívül a mindig eladható bulvár- és receptújságok, rejtvényújságok száma feltűnően megnövekedett.

* * *

Végül néhány tudnivaló az OSZK online katalógusában lévő **Nemzeti Periodika Adatbázisról** (NPA, folyóiratok központi katalógusa).

Az NPA a magyarországi könyvtárakban található időszaki kiadványok lelőhelyjegyzéke, amely elsősorban külföldi, kisebb részben magyarországi folyóiratok, évkönyvek bibliográfiai adatait és állományát is tartalmazza.

A **külföldi** folyóiratokat szinte teljes körűen tartalmazza az NPA, a kezdetektől, 1665-től.

Kivételek:

- ha a bejelentett állomány a folyóirat életéhez képest „szórványos” volt, azaz egy-két régi évet jelentett egy bejelentő egy hosszú életű folyóirathoz, ezek hagyományos katalógusban (cédulán) visszakereshetők;
- ha 1970 előtti bejelentés: erőforrás híján 2009-ben abbamaradt a retrospektív címek adatbázisba rögzítése; a bejelentések megmaradtak a hagyományos katalógusban, ugyanakkor bizonytalan az is, hogy őrzi-e még ezeket a bejelentő.

A **magyarországi** folyóiratok egy bizonyos köre került egyelőre az NPA-ba: azok a folyóiratok/évkönyvek, amelyeknek pl. van ISSN-számuk, és 2005-ben, illetve azóta élnek, és az OSZK-n kívül legalább egy ODR-könyvtár bejelentője van, amely azt tartósan megőrzi, és vállalja az állománybejelentés aktualizálását. Összehasonlításképpen: az OSZK-ba évente 5000 kurrens magyar időszaki kiadvány (cím) érkezik köteles példányként, amibe beletartoznak pl. a hirdetési lapok, rejtvényújságok, diáklapok, önkormányzati tájékoztatók, amelyek nem kerültek az NPA-ba. A Nemzeti Periodika Adatbázisban kb. 2000 magyar időszaki kiadvány bibliográfiai, állomány- és lelőhelyadatai találhatóak.

Az NPA bibliográfiai, állomány- és lelőhelyadatait 2013. október 29-én betöltötték a **MOKKA–ODR** (Magyar Országos Központi Katalógus – Országos Dokumentum-ellátási Rendszer) adatbázisba: www.odrportal.hu.

Az állomány teljes átalakításra került, összevont évek helyett évenkénti nyilvántartás lett. A kereséskor, tájékoztatáskor fontos azonosításként szolgáló évfolyam-, illetve kötetszámokról emiatt le kellett mondani. Ezeket az OSZK munkatársa vagy a bejelentő könyvtárak pótolhatják majd.

A MOKKA–ODR oldalon a bejelentő könyvtárak számára NPA-kezelőfelületet alakítottak ki az új címek bejelentésére, az állományadatok gondozására:

– *bibliográfiai adatok*

A bejelentő könyvtárak az ODR portál NPA kezelőfelületén jelezhetik az új, illetve megváltozott címeiket, amelyek alapján elkészül az OSZK-ban az új rekord, amelyet továbbítanak a MOKKA-ba. Az OSZK feladata maradt az adatbázis egységének megőrzése érdekében az NPA-ban még nem szereplő, újonnan bejelentett (új vagy régi) címek bibliográfiai rekordjainak elkészítése, illetve a meglévő bibliográfiai rekordok módosítása. Az új bibliográfiai rekordokhoz az állományt a bejelentőnek kell beírnia az NPA kezelőfelületen, amint bekerültek az új bibliográfiai rekordok.

– *állományadatok*

Az állományadatokat az NPA kezelőfelületen a bejelentő könyvtárak írják be, illetve törölhetik, módosíthatják. Lehetőség van az előző évre bejelentett folyóiratok listáját automatikusan bővíteni az aktuális évvel, illetve címenként lekeresni és módosítani az állományt. Kivétel: az áttöltés során keletkezett többezres állomány-hibalista – amely a programmal meg nem oldható állományokat tartalmazza –, javítását az OSZK munkatársa fogja végezni.

– *könyvtáradatok*

2013-tól a MOKKA–ODR Könyvtárnyilvántartó veszi át a könyvtárak elérhetőségi adatainak frissítését. A jövőben az OSZK online katalógusában, illetve a honlapon található „*Könyvtárkódok*” oldalon is jelezni fogjuk ezt. Fentiek értelmében az OSZK online katalógusában található Nemzeti Periodika Adatbázis állománya, lelőhelyei 2012-ig érvényesek, ezentúl minden állomány/lelőhely javítása, illetve gyarapodás a MOKKA–ODR-ben történik. Az OSZK online katalógusában előreláthatóan 2014 végéig látatjuk az NPA állományt, amíg a hibalista-javítás, állománypótlás folyik. Ezeket jelezni fogjuk a honlapon is.

Végezetül el kell mondani, hogy mindez nem jöhetett volna létre az OSZK – már nyugdíjas vagy még aktív, többségében azóta más munkaterületre került – periodikafeldolgozóinak és a velük kapcsolatban álló szervezeti egységek munkatársainak odaadó munkája nélkül. Közös mindannyiunkban, hogy szívügyünké váltak a változatos, beskatulyázhatatlan periodikumok. Dezsényi Béla cikkéből vett idézetek is ezt érzékeltetik:

„A hírlap azonban lezáratlan formában, időben szétszétva jelenik meg. A könyv bibliográfiai címfelvétele személyleírás, a hírlapé életrajz. A könyv címléírása állandó, a hírlap adatai ellenben éppúgy változnak, mint az élő ember személyi adatai. A hírlap leírása ezért mindig elbeszélő, epikus jellegű, minden címfelvétel egy-egy kis történeti monográfia. (...) A hírlapok nyilvántartása ezért leleményességet, de józan kritikát is kíván, lényeges ne maradjon ki, de felesleges részletekkel, szószaporítással ne veszélyeztessük a leírások áttekinthetőségét. Minden esetet nem láthatunk előre, a hírlap él, megkötni nem enged magát, sorsa éppoly változatos, mint az emberé.”

[Dezsényi Béla: Sajtó és könyvészet.
= Magyar Könyvszemle 3. f., 66. évf. 2. sz. (1942) 126–152. p.]

Kónyáné Csúcs Dalma